

Organisatie en werkwijze van het Islamitische bankwezen

Gedurende de afgelopen jaren heeft het Islamitische bankwezen een zekere vlucht genomen. Deze bankvorm onderscheidt zich op essentiële punten van de traditionele westerse vorm. De voornaamste verschillen zijn de afwezigheid van rente en termijncontracten en de heffing van *zakât*. In dit artikel zullen de mogelijkheden en problemen van deze afwijkende wijze van bankieren theoretisch worden geanalyseerd. Daarbij komen aan de orde: theoretische achtergronden van het Islamitische bankwezen; praktische werkwijze van een Islamitische bank; consequenties van de werkwijze van het Islamitische bankwezen voor het economische stelsel; en de omvang van het Islamitische bankwezen.

PROF. DR. J.N.F. BAKKER † *

Enkele theoretische aspecten

Het Islamitische bankwezen is gebaseerd op de door de wetgeleerden gevolgde interpretatie¹ van de voorschriften in de Koran die de geldhandel en het koopmanschap betreffen. De geldhandel wordt daar² aan banden gelegd door het verbod op *ribâ'*, wat wordt opgevat als rente³: het als tegenprestatie voor het aangaan van een lening vragen of betalen van een som geld, die wordt gerelateerd aan de duur van de lening en wordt uitgedrukt in een vast percentage van de hoofdsom. Volgens deze opvatting zijn vrijwel alle transacties die westerse banken op de geldmarkt verrichten onderworpen aan het *ribâ'*-verbod. Immers, de geldmarkt en de kredietmarkt alsmede de markten waar geld wordt gevraagd en aangeboden op langere termijn zijn ondenkbaar zonder dat prijzen tot stand komen die worden uitgedrukt in een vast percentage van het gevraagde c.q. aangeboden bedrag en die gelden gedurende de afgesproken perioden waarover de transacties worden afgesloten.

Het *ribâ'*-verbod is vermoedelijk door de profeet Mohammed ingevoerd ten einde een dam op te werpen tegen de woekerpraktijken van geldhandelaren ten tijde van de vestiging van de Islam. In samenhang hiermee schreef hij voor dat schuldenaren in principe in aanmerking komen voor ondersteuning via de *zakât*, een heffing op het vermogen⁴, waaraan alle gelovigen die daartoe in staat zijn verplicht moeten meewerken.

Wel is blijkens de *hadith*⁵ toegestaan de werkelijke kosten die bij het aangaan van een geldlening worden gemaakt aan de debiteur door te berekenen. Dit is bij variabele of directe kosten (die dus rechtstreeks aan een bepaalde transactie kunnen worden toegeschreven) gemakkelijk uit te voeren, en ook bij vaste kosten ontstaan geen grotere toerekeningsproblemen dan bij het op rente gebaseerde bankwezen kunnen ontstaan. Een vraagstuk dat de aandacht trekt ontstaat evenwel indien het debiteurenrisico als een element van de kostprijs wordt be-

schouwd. Op zich is hiertegen weinig in te brengen aangezien het regelmatig voorkomt dat een deel van de schuldeisers faillieert of anderszins niet in staat is de lening terug te betalen. Nu is het debiteurenrisico doorgaans gerelateerd aan de duur van de lening terwijl ook de omvang van het uitstaande bedrag van belang is. Een schatting van de omvang van het debiteurenrisico kan er derhalve toe leiden dat bijna onvermijdelijk een percentage van de hoofdsom gedurende de looptijd van de lening in rekening moet worden gebracht.

* Het manuscript van dit artikel werd door mevrouw mr. J.L. Bakker-Weesing aangetroffen in de nalatenschap van prof. dr. J.N.F. Bakker die in december 1987 overleed. Dank is verschuldigd aan dr. S. Cohen en drs. M. de Zeeuw van de vakgroep micro-economie en economische orde van de Erasmus Universiteit Rotterdam, die het manuscript persklaar hebben gemaakt.

1. Als grondslag voor het traditionele Islamitische recht geldt, naast de Koran en de overlevering, die over vele onderwerpen zwijgen of dubbelzinnig zijn, een eventuele consensus onder de Islamitische wetgeleerden. Dergelijke standpunten gelden als onfeilbaar en onherroepelijk. De onderhavige interpretatie van *ribâ'* als rente is zo'n standpunt.

2. *Koran* 2, 275-280; 3, 130; 4, 29v; 4, 161 en 30, 39.

3. Er zijn geen aanwijzingen dat in de toenmalige Arabische woordenschat woeker en interest onderscheiden konden worden. Over de betekenisverschuiving van het Latijnse usura (interest) naar het Franse usure en het Engelse usury (woeker) en de interpretatie van het met *ribâ'* verwante Hebreeuwse *tarbit* (woeker of interest?), zie onder anderen P.A. Diepenhorst, *Calvijn en de economie*, dissertatie, VU, Amsterdam, 1904. *Ribâ'* is afkomstig van een stam die 'toenemen' betekent, evenals het Nederlandse 'woeker', vgl. 'aanwakkeren'. Toch geldt de geoorlooftheid van kapitaaltoename door winst voor de Islamitische wetgeleerden als een vanzelfsprekendheid.

4. Het concept van een jaarlijks inkomen was ongetwijfeld nog niet gangbaar: om het te meten is een zekere hoeveelheid administratie nodig.

5. De Islamitische mondelinge overlevering betreffende woorden en daden van de profeet.

In theoretische discussies is wel betwijfeld of in een Islamitische economische orde Pareto-optimale situaties mogelijk zijn. Het renteverbod zou er volgens sommige auteurs toe moeten leiden dat een prijs voor geldkapitaal gelijk aan nul ontstaat, zodat deze produktiefactor een vrij goed zou worden. Dit is evenwel een misverstand. Niet alleen zal, zoals we zagen, het beslag op deze factor in de regel gepaard gaan met kosten, doch bovendien heeft de aanbieder van geldkapitaal steeds de mogelijkheid een aandeel in de winst op te eisen van de transacties die met behulp ervan worden gefinancierd. We komen daarop in de volgende paragraaf terug. Onder bepaalde voorwaarden blijft het bereiken van een Pareto-optimum mogelijk.

De voorschriften van de wetgeleerden betreffende het koopmanschap houden tevens in dat speculatie in welke vorm dan ook is verboden. Dit speculatieverbod omvat mede de termijnhandel in goederen en valuta (ten tijde van de profeet Mohammed vermoedelijk onbekend) en moderne innovaties als de optiehandel in obligaties, aandelen en dergelijke. Ook het speculeren op de effectenbeurs is niet toegestaan. In al deze gevallen is het zo dat afwenteling van risico's plaatsvindt op een bepaalde groep van personen die zich daartoe aanbiedt in de verwachting daaruit een inkomen te verwerven, de speculanten. Onder bepaalde voorwaarden kunnen deze speculanten de werking van markten verbeteren en bijdragen tot een betere allocatie. In een Islamitische economisch stelsel kan de functie van speculant op een termijnmarkt echter niet worden uitgeoefend. Een Islamitische bank kan zich derhalve niet met transacties op de termijnmarkt inlaten. Des te sterker geldt dit verbod ook voor de huidige termijnhandel in valuta omdat zoals bekend hierbij niet alleen koersrisico's doch ook renteverschuilen een rol spelen. Hieruit is dan ook wel de conclusie getrokken dat het huidige systeem van internationale vrijhandel en vrijheid van im- en export van geld en kapitaal (zoals gepropageerd door IMF, GATT enzovoort) niet verenigbaar is met een economische orde die is opgezet volgens de strikte regels van de Islamitische wet. Vandaar dat de behoefte is ontstaan te komen tot een eigen organisatie van het internationale Islamitische bankwezen.

Tevens kunnen zich gevallen voordoen waarbij het nemen van risico en het speculatief handelen niet strikt kunnen worden onderscheiden. Het nemen en dragen van risico's is een normaal element in het koopmanschap en als zodanig toegestaan. Wanneer gaat nu een koopman bij het dragen van risico verder dan geoorloofd is? Ook hier kan derhalve een probleem ontstaan.

Een soortgelijk probleem vormen verzekeringscontracten, waarbij het gaat om het afwentelen van de risico's van een verzekerde op een gemeenschap of groep personen die in een soortgelijke positie verkeren als de verzekerde. Deze wil zich bij voorbeeld indekken tegen de nadelige gevolgen van overlijden, invaliditeit, brand, diefstal en andere onzekere gebeurtenissen en is bereid daartoe een prijs te betalen in de vorm van een premie. Ook verzekeringscontracten hebben de eigenschap de werking van de markt te verbeteren. Ondanks het feit dat men zou kunnen spreken van speculatie van de kant van de verzekeraar zijn de wetgeleerden niet ongenegen dergelijke contracten toe te staan, mits de rechtsvorm zodanig wordt opgezet dat geen rente wordt betaald of in rekening gebracht.

De werkwijze van een Islamitische bank

In veel opzichten wijken functie en taak van een Islamitische bank niet af van die van een westerse. Een eerste bijzonderheid doet zich voor bij het openen van rekening-courantverhoudingen en van spaar- en depositorekeningen. Daarbij is het betalen of vragen van rente verboden.

In plaats daarvan worden kredietkosten vergoed. Bij de bepaling van de omvang van een rekening-courantkrediet spelen in het algemeen dezelfde factoren een rol als in een westerse bank.

Bij het aanhouden van spaar- en depositorekeningen doet zich het bijzondere feit voor dat Islamitische banken in bepaalde gevallen dergelijke rekeningen periodiek belasten met bedragen die ten gunste van het *zakât*-fonds worden geboekt. Een rekeninghouder bij een Islamitische bank wordt dan ook sterk gestimuleerd eventuele overtollige middelen actief te beleggen, waarbij vooral gebruik wordt gemaakt van z.g. investeringsrekeningen. Daarbij participeert de belegger op basis van 'profit and loss sharing' (PLS), de Engelse aanduiding voor de participatievormen *mudaraba* en *musharaka* die hieronder nader zullen worden toegelicht.

De *investeringsrekening* is het kenmerk bij uitstek van de bedrijfsvoering van een Islamitische bank en als zodanig bij een westerse handelsbank onbekend. Uiteraard kan ook in het westerse bankwezen een rekeninghouder beleggen in aandelen, obligaties en andere waardepapieren. Hij loopt daarbij een zeker risico in die zin dat hij bij een onsolide belegging vermogensverliezen lijdt. Hij kan echter nimmer aansprakelijk worden gesteld voor ondernemingsverliezen die in de loop van een boekjaar zijn ontstaan; de ter beurse genoteerde aandelen betreffen in de regel participaties in naamloze vennootschappen of ondernemingen met andere rechtsvormen waarbij het ondernemingsvermogen is afgescheiden van de privé-vermogens van de aandeelhouders. Participaties die via Islamitische banken worden verkregen kunnen echter, tenzij anders is bedongen, leiden tot aansprakelijkheid voor een deel van lopende ondernemingsverliezen. De participatievormen die daarbij het meest worden toegepast zijn de *mudaraba* en *musharaka*. Bij deze rechtsfiguren is sprake van een gelijkere verdeling van het financiële risico dan bij renteheffing.

De *mudaraba* is een contract tussen twee partners (waarvan de Islamitische bank er één kan zijn) waarbij de ene partner aan de ander een som gelds beschikbaar stelt ten einde daarmee een of meer transacties te financieren. De behaalde winst wordt verdeeld in proporties die vooraf zijn vastgesteld. De kapitaalverschaffer wordt *rabbu-l-mâl* genoemd, de andere partij heet *mudarib*. De bank kan daarbij optreden als *mudarib* en de rekeninghouder participaties aanbieden in transacties met een 'self-liquidating' karakter zoals medefinanciering van grote handelswissels of accreditieven of handelstransacties in bij voorbeeld grondstoffen. Een dergelijke vorm van participatie komt weliswaar ook in westerse landen voor, doch daarbij is het niet gebruikelijk dat de handelsbank partij is in die zin dat deze de risico's meedraagt. De bank beperkt zich dan tot de rol van financier en ontvangt daarvoor provisies en commissies. Ook is het in het Westen niet gebruikelijk dat de bank medefinanciering zoekt bij particuliere rekeninghouders bij de discontering van handelswissels, dan wel de financiering van handelsvoorraden.

De *musharaka* is een contract waarbij meer dan twee partners betrokken kunnen zijn. Ook hoeft de aard van de samenwerking niet beperkt te blijven tot handelsactiviteiten. De partners brengen in principe elk hun arbeid en kapitaal in en regelen dienovereenkomstig de winstverdeling. Ook hier kan de bank als partner optreden, hetzij op permanente, hetzij op tijdelijke basis. In het laatste geval wordt in de overeenkomst bepaald hoe de bank haar aandeel al dan niet langs geleidelijke weg zal overdragen aan andere partner(s). Deze vorm, *musharaka mutanaqisa*, is in het bijzonder geschikt voor het overbruggen van aanlooperperioden in nieuwe zakelijke ondernemingen.

Zowel op het gebied van de *mudaraba* als de *musharaka* bestaat een grote mate van contractvrijheid. Zo kunnen partners hun risico in de gemeenschappelijke onderne-

ming beperken, hetgeen uiteraard wel ten koste gaat van hun aandeel in de winst.

Via *mudaraba* en *musharaka* is de bank derhalve in staat in principe aan houders van investeringsrekeningen een scala van gespreide beleggingsmogelijkheden aan te bieden op zowel de korte als de langere termijn. De beleggingen op korte termijn hebben daarbij in de regel een 'selfliquidating' karakter, dat wil zeggen de tijdsduur van de transactie is vanzelf aan een maximum gebonden (bij voorbeeld de vervaldag van een wissel).

Op het gebied van consumptief krediet worden kredieten verstrekt voor aankoop van woningen in de vorm van hypotheek en voor de aankoop van duurzame consumptiegoederen zoals auto's en huishoudelijke apparaten. In al deze gevallen wordt geen rente gevraagd of betaald. Wel wordt gebruik gemaakt van 'cost plus'-technieken (doorberekening van kosten en winsten aan de cliënten) al dan niet gekoppeld aan huurkoop en koop op afbetaling. Ook leasing is mogelijk. De te betalen termijnen zijn 'interest free'. Ook studies kunnen langs deze weg gefinancierd worden, maar geen uitgaven die naar Islamitisch besef verkwisting zijn.

Islamitische banken belasten zich ten slotte met de incasso en uitbetaling van de *zakât* (via het *zakât*-fonds) en het verlenen van kredieten bestemd voor directe consumptie door behoeftigen (het zogenaamde *qard hassan Social Fund*)⁶. Bij de *zakât* gaat het om giften. Rechthebbenden worden aangewezen door de geestelijkheid. Koran 9,60 noemt acht bestemmingen voor dergelijke liefdegaven, zonder een verdeelsleutel aan te geven: armen en behoeftigen⁷; de inners, beheerders en verdelers van de gaven⁸; bekeerlingen; slaven; schuldenaren; de zaak van Allah⁹; en de 'zoon des wegs'¹⁰.

Gaat de dienstverlening van Islamitische banken in sommige opzichten verder dan in het Westen gebruikelijk is, in andere ontbreekt deze geheel. We zagen reeds dat in alle gevallen waarin sprake is van rente en speculatie een Islamitische bank zich afzijdig houdt. Dit geldt niet alleen voor het publiek, doch ook voor de overheid. Rentedragend schatkistpapier en andere overheidsleningen als beleggingsinstrument ontbreken geheel bij Islamitische banken, en ook zal geen bemiddeling worden verleend bij de emissie van een rentedragende staatslening. Wel kan de centrale bank Islamitische banken ertoe verplichten een deel van hun activa renteloos bij deze instelling te deponeren en kunnen deze bedragen eveneens renteloos op tijdelijke of meer permanente basis aan de schatkist ter beschikking worden gesteld, doch daar staan vrijwel steeds belastingconcessies tegenover.

Ten einde de betrokkenen te garanderen dat de hand wordt gehouden aan het traditionele Islamitische recht heeft elke Islamitische bank een of meer geestelijke adviseurs aan zich verbonden die toezicht houden op de rechtmatigheid van de transacties. Deze houden ook toezicht op de verdeling van de *zakât*- en *qard hassan*-fondsen en stimuleren de gelovigen te voldoen aan hun verplichtingen tot het verlenen van bijdragen of tot het terugbetalen van kredieten. Algemeen wordt aangenomen dat de invloed van de geestelijkheid op het Islamitische bankwezen niet onaanzienlijk is¹¹.

Consequenties voor het economische stelsel

Achtereenvolgens wordt aandacht geschonken aan de gevolgen voor:

- de flexibiliteit van de liquiditeitsvoorziening;
- de transmissie van besparingen in investeringen;
- het internationale monetaire bestel;
- het toezicht van de centrale bank op de solvabiliteit en liquiditeit van de banken.

De flexibiliteit van de liquiditeitsvoorziening

Door voorstanders is wel betoogd dat het in acht nemen van het renteverbod gelovigen er toe zal bewegen hun middelen toe te vertrouwen aan Islamitische banken en de neiging om deze thuis te bewaren zal doen afnemen. Voorts is aangevoerd dat de stimulansen die Islamitische banken toepassen om de toevertrouwde middelen te investeren in plaats van rentegevend uit te zetten ertoe leiden dat de beschikbare besparingen beter worden gealloceerd over de diverse produktieve bestemmingen. De rekeninghouder wordt immers ertoe gebracht actief mee te denken en mee te beslissen over zijn beleggingen nu hij niet op een gemakkelijke wijze aan een rente-inkomen kan komen. Bankdirecties worden voorts beperkt in hun bewegingsvrijheid bij het uitlenen van geld en kunnen daardoor worden weerhouden van het verlenen van kredieten aan minder solide debiteuren. Hierbij wordt in de regel verwezen naar de rol van het private bankwezen in de huidige schuldenproblematiek van de derde-wereldlanden¹².

De invloed van beide factoren op de flexibiliteit van de liquiditeitsvoorziening is moeilijk kwantificeerbaar, doch het is denkbaar dat beide elkaar grotendeels zullen opheffen. Tegenover een verruiming van het aanbod van liquide middelen staat een voorzichtiger houding van de banken tot het uitlenen van geld. Het geldscheppings- c.q. kredietvermenigvuldigingsproces als zodanig wordt echter niet wezenlijk aangetast. Ook bij Islamitische banken zullen rekeninghouders, de risico's afwegend van alternatieve beleggingen, kunnen beslissen voorlopig hun gelden op een spaarrekening of rekening-courant te laten staan. Deze middelen kunnen dan in principe worden uitgeleend door het bankwezen. Van meer invloed op de liquiditeitsvoorziening zijn vermoedelijk de institutionele factoren die de onderlinge verhoudingen tussen de banken bepalen en de verhouding tot de centrale banken, die in de derde-wereldlanden het betalingsverkeer in wezenlijke mate kunnen verstarren en vertragen.

De transmissie van besparingen in investeringen

Zoals reeds betoogd kan in een Islamitische bank een spaarder via *mudaraba* en *musharaka* deelnemen in beleggingsalternatieven die in het Westen niet of nauwelijks bekend zijn. Uiteraard kan in een westerse bank elke spaarder over een door hemzelf te bepalen termijn deelnemen in beleggingsfondsen waarvan de samenstelling doorgaans door banken wordt geregeld en die verhandelbaar zijn via de effectenbeurzen of anderszins op elk moment gemakkelijk overdraagbaar zijn. Van enige individuele invloed van de spaarder op het fonds is echter geen sprake. Voorts zijn de alternatieven beperkt; beleggen in handelswissels is bij voorbeeld niet mogelijk. Deze op individuele preferenties toegesneden dienstverlening van het Islamiti-

6. Een *qard hassan*, letterlijk 'verdienstelijke lening', is een lening op de zeer zachte voorwaarde dat de schuldenaar slechts als hij daartoe in staat is terugbetaalt.

7. Waaronder de geestelijkheid niet in het laatst de geestelijkheid verstaat.

8. Met name in dezen is de afwezigheid van een verdeelsleutel een ernstig gemis.

9. Steevast, maar zonder noodzaak, als 'heilige' oorlog geïnterpreteerd.

10. Daklozen, maar volgens de wetgeleerden reizigers, alsof Allâh wil dat het reizen wordt gesubsidieerd.

11. Een feit van politieke betekenis, omdat de geestelijkheid hierdoor eventueel haar politieke activiteiten financieren kan. Zo vormde voor 1978 in Iran de geestelijkheid door de *khums*, een financiële basis vergelijkbaar met de *zakât*, de enige van de dictatuur onafhankelijke macht.

12. Een bank die slechts reëel gemaakte rendementen incasseert zal niet investeren in de uniformen en wapens van regerende militairen, in prestigeobjecten enz., om een aantal jaren later te merken dat de cliënt niet meer solvabel is omdat diens uitgemergelde bevolking niet meer belasting op kan hoesten.

sche bankwezen heeft uiteraard als nadeel dat meer administratieve handelingen noodzakelijk zijn, hetgeen kostenverhogend kan werken. Daartegenover kan worden gesteld dat met de moderne technische hulpmiddelen (die ook in de Islamitische banken zijn doorgedrongen) meer individuele dienstverlening mogelijk is en de arbeidskosten in Islamitische landen relatief laag zijn.

Het gebruik van de investeringsrekening wordt mede gestimuleerd door de gewoonte langdurig braakliggende besparingen te belasten met een heffing ten gunste van het *zakât*-fonds (een en ander om ophoping van gelden tegen te gaan). In de regel zijn deze heffingen echter van bescheiden omvang (een gemiddelde van 2,5% per jaar over de creditstand van de rekening schijnt gebruikelijk) zodat de invloed van deze factor niet mag worden overschat.

Het internationale monetaire bestel

De beperkingen waaraan het Islamitische bankwezen onderworpen is doen zich vooral voelen in het internationale handels- en betalingsverkeer. Het renteverbod brengt met zich dat deelname aan het internationale geld- en kapitaalmarktverkeer nagenoeg is uitgesloten. Wel kunnen Islamitische banken uiteraard normale betalingstransacties uit hoofde van het internationale goederenverkeer uitvoeren, doch eventuele wisselkoersrisico's die daarbij worden gelopen worden niet afgedekt op de valutatermijnmarkten. Islamitische banken hebben dan ook een duidelijk belang bij een herstel van het stelsel van vaste wisselkoersen zoals dat tot het begin van de jaren zeventig internationaal heeft gefunctioneerd, doch hiervan kan voorlopig geen sprake zijn.

Ingeval een Islamitische bank het risico op valutatransacties wil beperken zal een zo klein mogelijke deviezenvoorraad worden aangehouden door bij voorbeeld overtollige deviezen direct aan de centrale bank te verkopen terwijl het risico van bij voorbeeld grondstoffentransacties wordt overgedragen aan de cliënten. Het kredietverleningsbeleid zal daarop dan ook worden afgestemd.

Toezicht van de centrale bank

Het toezicht van de centrale bank op de solvabiliteit en de liquiditeit van een Islamitische bank kan in zoverre een extra probleem opleveren dat het gedeeltelijke karakter van investeringsbank dat inherent is aan een Islamitische bank de centrale bank ertoe kan noodzaken zich te verdiepen in de kwaliteit van de investeringen die de bank zelf onderneemt. De problemen waarin de Feisal Islamic Bank of Sudan is geraakt als gevolg van het nemen van te veel risico's bij transacties in grondstoffen (waarvan de prijsrisico's niet op de termijnmarkt werden gedekt) tonen aan dat hier een probleem kan rijzen. Een ander vraagstuk dat in het westerse bankwezen onbekend is heeft betrekking op de kredietrantsoenering die een handelsbank moet toepassen ingeval de vraag naar kredieten groter is dan met de beschikbare middelen kan worden bestreken. Doordat het rentemechanisme buiten werking wordt gesteld en de variabele kosten laag zijn is een vraagoverschot denkbaar.

Omvang en samenstelling

Het Islamitische bankwezen is thans vertegenwoordigd in circa vijftig landen, waaronder een aantal westerse zoals Zwitserland en Luxemburg. Hun speelruimte wordt uiteraard bepaald door de nationale bankwetgevingen en loopt van land tot land sterk uiteen. In sommige landen zijn geen andere dan Islamitische banken toegelaten (Iran, Comoren), in andere concurreren zij met banken van het westerse type om de gunst van de cliënt. Naast handelsbanken zijn er ook investeringsbanken die zich in principe niet

inlaten met kredietverlening op korte termijn of die deze beperken tot de internationale handel. Een typische investeringsbank is de *Daru-l-Mâlu-l-Islâmî*, gevestigd te Mekka met kantoren in Genève en de Bahamas. Het geplaatste kapitaal is grotendeels in handen van het Saoedische koningshuis. Een voorbeeld van een investeringsbank die zich tevens bezighoudt met financiering van internationale handelstransacties is de *Islamic Development Bank*, gevestigd te Djeddah in Saoedie-Arabië; van de totale omzet is ongeveer eenderde deel hiermee gemoeid. Daarvan heeft tweederde deel weer betrekking op petroleum en petroleumproducten. De investeringen betreffen zowel het deelnemen in het aandelenkapitaal op basis van dividenduitkeringen als het verstrekken van leningen en het verschaffen van leasingfaciliteiten. De onderlinge verhouding tussen deze investeringsvormen loopt niet veel uiteen. Investerings op basis van 'profit sharing' spelen een nog zeer ondergeschikte rol.

Voorbeelden van handelsbanken die zich tevens bezighouden met het bevorderen van investeringen op langere termijn zijn de *Faisal Islamic Bank of Egypt*, de *Faisal Islamic Bank of Sudan* en de *Faisal Islamic Bank of Bahrain*. De gemeenschappelijke organisatie waarin de Islamitische banken zijn verenigd is het International Institute of Islamic Banking and Economics, gevestigd te Kairo.

Over de totale omvang en het omzetcijfer van het Islamitische bankwezen zijn geen gegevens beschikbaar, maar wel is duidelijk dat deze in de voorbijgegangene twee decennia een sterke groei hebben doorgemaakt. Gedeeltelijk is deze groei ten koste gegaan van het westerse bankwezen, bij voorbeeld door nationalisaties van westerse banken in Iran na de verdrijving van de Sjah en door het Islamiseringsprogramma dat in Pakistan ten tijde van Zia-ul-Haq werd uitgevoerd en beoogde de westerse invloed in het bankwezen geleidelijk terug te dringen. De 'petrodollarstroom' in de jaren zeventig en tachtig heeft uiteraard het Islamitische bankwezen sterk begunstigd. De winstgevendheid schijnt geen probleem te zijn; naar mag worden aangenomen zijn de relatief grotere winsten van de Islamitische banken deels toe te schrijven aan geringere reserveringen op dubieuze debiteuren en zullen ook de personeelslasten lager zijn dan in het Westen, waardoor niet alleen goedkoper krediet kan worden aangeboden doch bovendien de netto-winstmarges hoger kunnen zijn.

Samenvatting en conclusies

In voorgaande paragrafen is een overzicht gegeven van de belangrijkste problemen die samenhangen met de opkomst van een bankwezen dat niet op basis van vaste rente-inkomsten en uitgaven opereert, zoals in het Westen gebruikelijk is. De tot dusverre bekende resultaten lijken niet ongunstig en er zijn geen aanwijzingen dat het principe van participatie en winstdeling dat in plaats van rente wordt toegepast een goede allocatie van besparingen in de weg staat. Integendeel, indien de mening gegrond is dat gelovigen via het Islamitische bankwezen een betere aanwending en bestemming voor hun besparingen kunnen vinden dan via het op westerse leest geschoeide geld- en kapitaalmarktmechanisme, kan zelfs een betere allocatie van hun besparingen worden verwacht.

J.N.F. Bakker